

Капитонова Нина Филипповна,
Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэбириитин туйгуна,
үрдүк категориялаах учуутала
В.Н.Оконешников аатынан Павловскай орто
оскуолатын алын сүһүөх учуутала,
Мэнэ-Ханалас улууһа
Стаж: 38 сыл
Кылаас: 2 б

«Дьонуннаабы кэпсэтии»: 1-2 кылаас үөрэнээччилэригэр аналлаах сценарий

Дьарык тиэмэтэ: «Алексей Кулаковскай – айар тыл абата»

Бытыллар кэмэ: Балабан ыйын 4 күнэ, 2024 сыл.

Сүрүн сыала: А.Е. Кулаковскай - Өксөкүлээх Өлөксөй айар талаанын, баай уус-уран тылын “Кутуйах”, “Куоска” айымньыларыгар олобуран билсигии.

Үөрэтэр сыаннаһа. Улуу дьон олохторун- үлэлэрин билии

Ытык өйдөбүл: Төрөөбүт норуokka ытыктабылы иити, төрүт тыл саппааһын байыты.

Бытыллар бириэмэтэ: 30 мүнүүтэ.

Дьарык хаамыта: Кэпсэтии, мультимедийнэй матырыйаалларга олобуран бииргэ үлэлээһин.

Дьарык тутулун сценарийа

I чааһа. БИЛСИГИИ

Ханнык тиэмэбэ кэпсэтии барарын билсигии.

(Слайд көстөр)

«Өксөкүлээх Өлөксөй – айар тыл абата»

1 ЧААҤА

(7-10 мун)

УЧУУТАЛ: Оҕолоор мин бүгүммү дьарыгы таабырынтан саҕалыахпын баҕарабын. Таабырыннары хогоон быһыытынан ааҕабын, болҕойон истин.

УЧУУТАЛ: Чэ, истин ,(КУТУЙАХ)

Икки атах иһийэрин кытта,
Уһаты уллунах утуйарын кытта,
Мурун тыаһа бурдугунуурун кытта,
Бытыр тиис бытаһыт, чэнэлис харах чэнэрэкээн,
Куйбах кутурук (кутуйах) ордуутуттан ойон табыста,
О л- бу диэки одуулаата, ити- бу диэки иһиллээтэ...
Минньигэс сыты биллэ, ас сытын араарда ,
Үчүгэй сыкка үөрдэ, сыт хоту сыбдырыйда,
Муннук аайы мукуруйда, ханас диэки хачыгыраата.
Ас тобоҕун булан, аһабытынан барда.
Лэппиэски бытархайын кэбийбитинэн барда.

Бурдук тохтубутун булбутунан барда.
Иһит кириҥ кирбитинэн барда.
Оһоҕоһо тотто,дьоло улаатта ,күнэ да күөнэбэ буолла.

***(Оһолор таайаллар, ханнык тыллартан сиэттэрэн таайбытын быһаараллар.
Учуутал бэлиэтэммит тыллары быһаарар)***

УЧУУТАЛ иккис хойоону таайтаран ааһар (КУОСК А)

Мултас мурун, бытыгыр бытык, чэнэлис сирэй
Бу кыыл (Куоска) обургу ,бу кыыл (Мааска) барахсан ,(Кыыча) кыыл
Эрдэ туран энинник киэргэннэ.
Түүн ааһан түүтүн суунна ,
Тыстары, тыгырахтары тылынан саланна.
Анатах кыыл дэтээри айабын атта.
Анала кыыл дэтээри аргый хаамта.
Сыылба кыыл дэтээри сыбдыннаан сырытта.
Көхсүн бөкчөлдүттэ кутуругун куоһалдытта,
Курдугунаан кубулунна.
Ханас диэки хачыгырас тыаһы

Хапсаҕайдык иһиттэ.

Кэтэбэрийин диэки кэбийэр тыаһы кэрэтик иһиттэ.

Муннук диэки булт баарын муннунан булла .

Хатан харах ,хапсаҕай хары,

Сытыы сырай,сындыыс сырыы, тыытаайы тынырах ,

Кумуу (куоска) диэн кини буолла .

Кутуйах сордооҕу

Хайы үйэбэ хаппыта баар,

Номнуо үйэбэ туппута баар ,

Ытыһыгар ылан, ытаппыта баар.

УЧУУТАЛ : Онтон бу ханнык кыылы хоҕуйбутуй?

(Оҕолор таайаллар, быһаараллар. Учуутал бэлиэтэммит тыллары быһаарар).

Учуутал *Оҕолоор бу хоһооннору ким суруйбутун билэбит дуо?*

2 чааһа. СҮРҮН ЧААҺА **(10 мун)**

Бу хоһооннору саха литературатын төрүттээбит айар тыл аҕата Алексей Елисеевич 1 СЛАЙД: Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй суруйбут. Эһиги бэйэбит иһиттигит хайдах курдук кыыллара хоһуйан суруйбутун.

2027 сылга , аны 3 сылынан, А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй 150 сааһын туолар. Ол иһин биһиги Ил Дархаммыт Айсен Сергеевич Николаев 2022-2027 сс. Саха сиригэр Алексей Елисеевич Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй сылларынан биллэрбитэ. Быйылгы үөрэх дьылыгар биһиги «Дьохуннааҕы кэпсэтиигэ» Өксөкүлээх Өлөксөй диэн кимин билсиэхпит уонна оҕолорго анаан айбыт айымньыларын билсиэхпит.

2 СЛАЙД: **Өксөкүлээх Өлөксөй** — Алексей Елисеевич Кулаковскай саха литературатын төрүттээччи, поэт, наука араас көрүҥнэригэр маннайгы онкулу онорбут чинчийээччи, философ 1877 сыллаахха кулун тутар 16 күнүгэр Амма өрүс үрдүгэр турар «Уучай» алааска төрөөбүт.

Кини Елисей Васильевич уонна Анастасия Николаевна Кулаковскайдар диэн дьон-сэргэ өйүн санаатын, сирин – туомун тутуспут, нус бааччы олохтоох, сүрдээх эйэлээх, дьохун ыалга үһүс оҕонон төрөөбүт. Оҕо сааһа Таатта улууһун Тыараһа нэһилиэгэр ааспыта. Кини манна 9 сааһыгар диэри эһэлээх эбэтигэр Николай Алексеевич, Ирина Алексеевна Собакиннарга олорбута. Эһэтин иитиитэ кини олоҕор олус улахан сабыдыаллаах эбит.

Эһээтэ уус-уран тылы сэнээрэр этэ, ол да иһин эрдэһиннээх таабырыннаах, норуот муудараһа инпит өс хоһооно тыллаах хоһооно кинилэргэ хоһон, абыланнаах остуоруйалардаах айанньыт кинилэргэ тохтоон, улуу олонхоһут кинилэргэ олонхолоон, ыллам ырыаһыт кинилэргэ ыллаан ааһаллара.

(Учуутал 3-5 слайд- уерэбин туһунан кэпсиир)

6-7 СЛАЙД Өксөкүлээх Өлөксөй —кэлин саныыр этэ: “«*Мин кыра оҕо эрдэхпинэ олонхоһут олонхотун, сэхэнин уонна остуоруйатын истээри, уһун түүннэри «сыңаах мыһаан» олорорум. Мин итинэн тартаран, улам ыللалдар ылларан, төрөөбүт тылбын үөрэтэн барбытым*»,”-диирэ. Кэлин ол айар улэтигэр олук уурбута.

А.Е. Кулаковскайы биьиги айар тыл абатын быһыытынан билинэбит.

8 СЛАЙД:Бастакы хоһоонун «Байанай алгыһа» диэни 1900 с сыллаахха суруйбута. Бу хоһоону сорох чинчийээччилэр сахалыы суруллубут бастакы айымньытынан ааһаллар. Кини суруйбут айымньыларын улахан кылаастарга билсиэххит.

9-10 СЛАЙД Дьэ кэргэнин, оҕолорун туьунан кэпсэнэр

11 СЛАЙД А.Е.Кулаковскай удьуорун ситимэ

УЧУУТАЛ: А.Е. Кулаковскай айылбаа олус чугас этэ, кыра эрдэбиттэн айылбаны кытта алтыан уескээбит буолан, айылбалыын ыкса сибээстээх этэ. Ол ибин тулалыыр эйгэтин тыынын, ис дууьатын, отун-маьын, уунээйитин кытта мэлдьи утуе санаанан салайтаран кэпсэтэ-ипсэтэ, кердеһе-ааттаһа, унэ-суктэ сылдыар урдук итэбэллээх этэ, киһини айылба аһатан, биэбэйдээн, иитэн олорор диэн саныыра. Бэйэтин «айылба оотобун» диэн ейдуур эбит, суруйан хаалларбыт айымньыларыгар айылбаны харыстыырга ыныра.

«Айылба оотобун “ диэн хайдах ейдуеххэ себуй?

(Оҕолор эппиэттиллэр)

III чааһа.

ТҮМҮК

(10 мун)

УЧУУТАЛ: А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөйгө анаммыт презентацияны көрдүгүт уонна кылгастык айар тыл абатын туьунан биллигит.

УЧУУТАЛ: Билигин мин “Үлэлиир илиистэри” түнэтиэм. Манна бүгүммү Дьобуннаах кэпсэтииттэн өйдөөбүккүтүн бэлиэтиигит.

(Учуутал түнэтэр, оҕолор үлэшиллэр)

УЧУУТАЛ: А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй тылларынан түмүктүөхпүн баһарабын

Үгүс үөрүүлээх күммүн,

Уһун уруйдаах олохтон,

Салпат саргылаах саастан!

Учуутал уруок түмүгэр оҕолор эппиэттэрин ыйыталаһар, быраһаайдаһар, уруогу түмүктүүр.

Презентация

https://docs.google.com/presentation/d/1dn5yZVcU3_0UlsSbWgHN72TINKjvwCiq/edit?usp=drive_link&ouid=113873717510153573813&rtpof=true&sd=true

Дьобуннаабы кэпсэтии (үлэлиир илиис)

А.Е.Кулаковскай - айар тыл абата

О5о аата _____

Ыйытыыларга эппиэттээ:

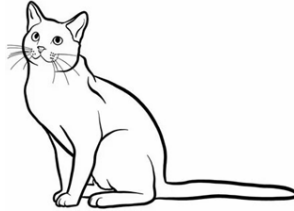
1. А.Е.Кулаковской-Өксөкүлээх Өлөксөй тереебут дойдута

А) Чурапчы б) Мэнэ-Ханалас в) Таатта

2. Аан бастаан суруйбут хоьооно ханныгый ?

А) Байанай алгыа б) Куоска в) Кутуйах

Сеп тубэьэр ойууну сурааьын тардан бэлиэтээ

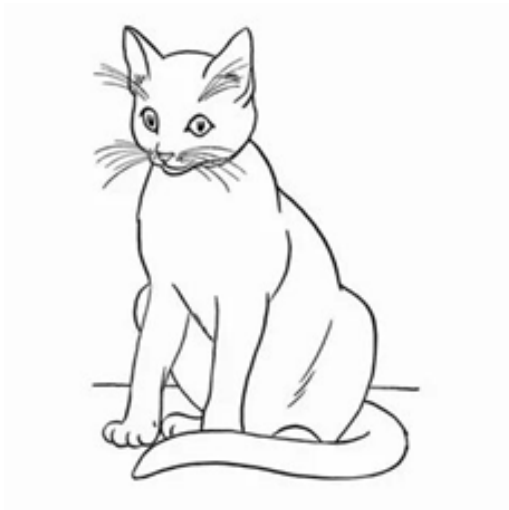
1)Бытыр тиис бытаһыт, чэнэлис харах чэнэрэкээн,

Куйбах кутуруктаах ордуутуттан ойон табыста,

2)Мултас мурун, бытыгыр бытык, чэнэлис сирэй

3)Эрдэ туран энинник киэргэннэ.

Түүн ааһан түүтүн суунна ,

Кырааскалаа